

Lausunto

12.03.2025

Asia: VN/3357/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ää siten, että tuomioistuimien vahvistaisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen laite-etsintää koskevan päätöksen tiettyjä erikseen määriteltyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Esityksen tavoitteena on saattaa pakkokeinolain 8 luvun mukainen laite-etsinnästä päättämistä koskeva sääntely EU-oikeuden mukaiseksi ottaen huomioon Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö. Esityksen taustalla on Euroopan unionin tuomioistuimen 4.10.2024 antama tuomio (C-548/21). Edellä mainitun tuomion myötä laite-etsintää koskevien päätösten tekemisen tila on jäänyt epäselväksi.

Säädösvalmistelun kuulemisohjeen mukaan säädösehdotuksista pyydettävien kirjallisten lausuntojen antamiseen varataan aikaa vähintään kuusi viikkoa. Lausuntoaika voi vain perustellusta syystä olla edellä mainittua lyhyempi. Esityksen perusteluissa todetaan, että valmistelussa on jouduttu poikkeamaan tavanomaisesta lausuntomenettelystä esityksen kiireellisyyden vuoksi.

On tärkeää, että laite-etsintää koskevaan oikeustilaan saadaan selvyys. Laite-etsintä on useiden rikosten tutkinnan kannalta keskeinen pakkokeino. Esitysluonnokseen sisältyy kuitenkin vielä useita sellaisia seikkoja, joita tulee jatkovalmistelussa harkita ja selventää.

Lähtökohtana esityksessä on, että laite-etsinnästä päättäisi jatkossakin aina pidättämiseen oikeutettu virkamies, mutta päätöksen vahvistaa useimmissa tapauksissa tuomioistuin. Ehdotuksessa puhutaan tuomioistuimen vahvistusmenettelystä, jota on sivulla 16 kuvattu seuraavasti: ”Vahvistusmenettelyssä tuomioistuin tekisi päätöksen, johon kirjattaisiin lyhyesti, hyväksytäänkö tai hylätäänkö pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus laite-etsintäpäätöksen vahvistamisesta. Jos vahvistamisesta kieltäydytään, päätökseen tulisi kirjata kieltäytymisen peruste. Laite-etsintää ei saisi tässä tilanteessa toimittaa.”

Ehdotettu tuomioistuimen vahvistamismenettely vaikuttaa osin poikkeukselliselta, sillä tavanomaisesti pakkokeinoissa päätöksen tekee joko pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Miksi pidättämiseen oikeutettu virkamies tekisi jo ennen tuomioistuinkäsittelyä päätöksen asiassa, jos tarkoituksena on saattaa asia tuomioistuimen etukäteisvalvonnan piiriin? Mikä olisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksen merkitys ennen tuomioistuimen vahvistusta? Miten tämä eroisi siitä, että tuomioistuimelle tehtäisiin vaatimus ja päätöksen tekisi tuomioistuin, kuten useissa muissakin pakkokeinoissa? Esityksen luvussa 4 muina toteuttamisvaihtoehtoina ei ole arvioitu lainkaan sitä mahdollisuutta, että päätöksentekijänä olisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan tuomioistuin, vaikka esityksessä tarkoituksena on nyt saattaa laite-etsinnät pääosin tuomioistuimen ennakoivalvonnan piiriin.

Ehdotetun pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 momentin mukaan ”Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Päätöksen vahvistaa tällöin tuomioistuin.” Ehdotetussa 1 momentista jää tarpeettoman epäselväksi, että tarkoituksena on nimenomaan tuomioistuimen etukäteisvalvonta. Pykälästä ei ilmene, milloin vahvistusta tulee hakea tai mikä on tuomioistuimen vahvistamisen merkitys laite-etsinnälle. Ehdotuksen tarkoituksena lienee, että laite voidaan ottaa haltuun ja päätös laite-etsinnästä tehdä, mutta laite-etsintää ei saisi kuitenkaan toteuttaa ennen kuin tuomioistuin on vahvistanut päätöksen. Tämä ei kuitenkaan nyt pykälästä selkeästi ilmene.

Pykälän 2 momentissa on puolestaan tarkoitus säätää niistä tilanteista, joissa tuomioistuimen vahvistusta ei tarvita. Ehdotetun pykälän 2 momentin mukaan ”Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin päättää laite-etsinnästä, jos on perusteltu syy olettaa, että laite ei sisällä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, muita arkaluonteisia tietoja tai tietoja henkilön yksityiselämästä - - .” Ehdotettu 2 momentin säännös ”pidättämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin päättää” on ristiriitainen siihen nähden, että päätöksen laite-etsinnästä tekisi ehdotuksen mukaan kaikissa tilanteissa muutoinkin pidättämiseen oikeutettu virkamies. Samoin kiiretilanteita koskeva 3 momentin muotoilu on ristiriitainen siihen nähden, että ehdotuksen mukaan päätöksen laite-etsinnästä tekisi 1 momentin mukaisissa tavanomaisessakin tilanteessa pidättämiseen oikeutettu virkamies, eikä tuomioistuin, joka vain vahvistaisi päätöksen.

Tuomioistuimen vahvistamismenettelyn osalta esitys jättää muutoinkin avoimia kysymyksiä. Ehdotetun 1 momentin mukaan asian tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä sekä 8 luvun 17 §:n 3 momentissa säädetään erityistä kotietsintää koskevan päätöksen kanteluoikeudesta. Pakkokeinolain 3 luvussa säädetään vangitsemisesta. Vangitsemisasian käsittelystä pidättämiseen oikeutettu virkamies tekee vaatimuksen, jonka muodosta säädetään 3 luvun 3 §:ssä. Vangitsemisesta puolestaan päättää tuomioistuin ja päätöksestä säädetään 3 luvun 10 §:ssä. Ehdotettu laite-etsinnän vahvistamismenettely menettely olisi kuitenkin olennaisesti erilainen, koska siinä ei olisi kyse pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, vaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemästä päätöksestä.

On syytä korostaa, että Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön edellyttämän tuomioistuimen etukäteisvalvonnan tavoitteena on pohjimmiltaan turvata laite-etsinnän kohteena olevan laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun oikeuksia. Nykyään laite-etsintöjen kohteena olevat laitteet, esimerkiksi matkapuhelimet ja tietokoneet, sisältävät mahdollisesti laajalaisestikin tietoja henkilön yksityiselämästä. Tähän nähden esityksessä varsin vähäiselle arvioinnille jää laite-etsinnän kohteena olevan laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun oikeusturva ja asema tuomioistuimen vahvistamismenettelyssä. Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuimessa asia voitaisiin ratkaista vain vahvistamista koskevan vaatimuksen tehnyttä virkamiestä kuulemalla. Ehdotus jättää avoimeksi kuitenkin sellaisia olennaisia seikkoja, kuten olisiko laitteen haltijalla halutessaan mahdollisuus osallistua käsittelyyn tai antaa lausumansa, tai millä tavoin hänelle päätöksistä annetaan tieto. Nämä seikat ovat olennaisia myös tuomioistuinten toiminnan ja työ määrän kannalta. Jos tarkoituksena on, että asia ratkaistaan kuulematta laite-etsinnän kohteena olevan laitteen haltijaa, niin tulisiko siitä säätää nimenomaisesti pykälässä, kuten esimerkiksi erityistä kotietsintää koskevassa pakkokeinolain 8 luvun 17 §:ssä on tehty, ja mitkä olisivat perusteet tälle ratkaisulle.

Myös kantelu- tai muutoksenhakumahdollisuutta tulisi arvioida jatkovalmistelussa. Kantelu-oikeuden osalta ehdotetussa 1 momentissa viitataan pakkokeinolain 8 luvun 17 §:n 3 momenttiin. Kyseisessä momentissa säädetään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen mahdollisuudesta kannella päätökseen. Epäselväksi sen sijaan jää, millä tavoin laitteen haltijan oikeusturvaa ja muutoksenhakumahdollisuutta esityksessä on arvioitu. Mitä muutoksenhakumahdollisuuksia hänellä on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemään päätökseen tai tämän jälkeen tehtyyn tuomioistuimen vahvistamispäätökseen? Pakkokeinolain 8 luvun 29 a §:ssä säädetään laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun mahdollisuudesta saattaa tietyissä tilanteissa laite-etsintä tuomioistuimen tutkittavaksi, mutta miten kyseinen mahdollisuus soveltuu tilanteessa, jossa laite-etsintä olisi jo tuomioistuimen vahvistama?

Laite-etsintä voidaan toimittaa itsenäisenä pakkokeinona taikka paikkaan kohdistuvan etsinnän, kuten kotietsinnän, yhteydessä. Esityksessä olisi syytä arvioida myös sitä, millä tavoin EU-tuomioistuimen edellyttämä tuomioistuimen etukäteisvalvonta toteutetaan niissä tapauksissa, joissa laite-etsintä toimitetaan muun pakkokeinon yhteydessä. Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti

Esittelijäneuvos Juho Lehtimäki

Lehtimäki Juho

Oikeuskanslerinvirasto - Valtioneuvoston oikeuskansleri